

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI
ODSJEK ZA ANIMIRANI FILM I NOVE MEDIJE

Iva Čukelj

ČETIRI LICA RUČNOG RADA

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: red.prof.art. Andreja Kulunčić

Zagreb, lipanj 2022.

UVOD

U radu se bavim pitanjem tradicije i nasljedstva kojeg potom transformiram u mjesto sjećanja. Arhiviranjem i dokumentiranjem prolaznih trenutaka stvaram prostor svijesti i podsvijesti, prostor koji graniči između sna i jave.

Počevši od razumijevanja sebe te od funkcije žene u obitelji - njene uloge, propitkujem snagu tradicije i da li je ona neizbježna. Kako bih došla do odgovora, okupljam mamu, tetu i baku koje zajedno sa mnom čine 3 generacije žena, kroz koje se provlači nit ručnog rada metodom *storytellinga*. Formuliranjem svojih iskustava u jeziku, koji je trajan, koristimo to iskustvo za verbalizaciju onoga što nam se dogodilo, što smo prošli. Pričamo priče kako bismo razumjeli bolje događaje o kojim govorimo te potencijalno ne ponovili iste. *Storytelling* djeluje kao vezivno sredstvo društva, onih koji slušaju (Warner, 1994.).

Ovom odlukom zadajem sebi dvostruku ulogu - osobe unutra, kao dijelom genealogije te osobe koja izvana promatra i dokumentira zajednički proces.

Iz osobne potrebe čuvanja, spremanja i dijelom straha od zaborava, pitala sam se kako zamrznuti ovaj trenutak koji sam otvorila su-djelovanjem nas četiri, kako ga materijalizirati. Pitanje je dovelo do niza razgovora o prošlosti, sjećanjima koja se isprepliću, jedna drugu nadograđuju i objašnjavaju put i tijek događaja koji su bili odgovor na pitanje: *Kako i kada si krenula s ručnim radom i šivanjem?* Kroz priče su izranjala nova sjećanja ili su tek podsjetile na bitne trenutke obiteljske prošlosti. Kako su se pojavljivali detalji, tako se i rađala želja da ih pohranim, zadržim, kako doslovno tako i simbolično. U toj želji pohrane, pribjegavam vizualnom zaključavanju sjećanja, u predmete koje zajedno pretvaram u nježne i intimne predstavnike nekih prošlih vremena - u obliku šivanih jastuka, igračkica ili materijala.

SAČUVATI , POSPREMITI , ARHIVIRATI , ČUVATI U LADICI. PREDMET KAO NOSITELJ
VREMENA, NJIHOV NASLJEDNI PREDMET KOJI SE ČUVA I PRENOSI NA NOVU
GENERACIJU

Postav rada vizualizacija je metode *storytellinga* putem predmeta koji grade narativ kroz instalaciju, u prostoru galerije. Kao i sam ručni rad, koji je slojevit i ima razine estetskog i

konceptualnog značenja, na isti način se priča izložbe raslojava i čita kroz nekoliko razina i dvojakog značenja - od ispisanih rečenica na prozorima, do predmeta unutar postava koji se preklapaju, ali međusobno ne ometaju te na kraju rasporedu predmeta u prostoru tako da se isti međusobno nadopunjuju i nadograđuju. Odgovor na pitanje koje postavlja jedan predmet, nudi onaj u idućem segmentu postava.

Rad se sastoji od dvije video projekcije, tapiserije 170 x 90 cm, šest drvenih ladica sa pripadajućim predmetima u njima: šivani objekti i jastuci s izvezenim detaljima, heklani predmeti različitih veličina, arhivskog materijala - sačuvane burde i bilježnice s krojevima, intervencija na prozoru i stupu galerije.

Prostor Galerije i čitaonice VN tako postaje mjesto za instalaciju kroz koju se provlači ideja brige, topline i njege na način da pojedini elementi osvajaju prostor i sjedinjuju se s njim tijekom trajanja izložbe. Mjesto doma prenosi se u javno. Projiciranjem videa na jedan od stolova čitaonice, sjedinjuje se prostor galerije s postavom izložbe. Cijeli prostor čitaonice/galerije utopljava se gestom izrade heklanog pokrivala u koji se oblači jedan od stupova. Za vrijeme trajanja izložbe bit će isheklan cijelom svojom visinom. Na taj način izložba živi i razvija se tokom svoga trajanja i nastavlja komunicirati i razvijati se kroz prostor gestama brige, koju tematizira i cijeli rad.

NJEGA BRIGA TOPLINA ZAGRLITI UGRIJATI OBGRLITI

Promišljanje Tima Ingolda o liniji, kojom svijet promatra kao mjesto gdje su svi i gdje je sve isprepletano i međusobno povezano linijama daje mogućnost da u jednoj rečenici nabrojim: pisanje, vezenje, pletenje, genealogiju. Nabrojanim pojmovima zajedničko je to što se svaki nastavlja linijom i sadrži u sebi liniju (Ingold, 2007.). Koristeći se njegovom metodologijom i pogledom, na isti način pristupam u analiziranju i promišljanju o ručnom radu i temi kojom se bavim u ovom tekstu. Tako i na njega gledam kao da sadrži različite linije od kojih je sačinjen, a svaka pojedinačno bitna je za razumijevanje teme i građe. Pod *različitim linijama u tekstu*, referiram se na različite teorijske poglede čije je istraživanje bitno za cjelovito razumijevanje teme za mene.

Linije pomoću kojih pletem ovaj tekst jesu: usmena povijest, feminizam, ženski pogled, ručni rad, outsiderska umjetnost.

O SJEĆANJU

Na sjećanje tj. pamćenje trebamo gledati kao na jedan oblik imaginacije.¹ Na životne priče i sjećanje detalja iz života pak gledamo kao na proces putem kojeg osoba nastoji zadržati svijest o identitetu.

Proučavanjem sjećanja susrećemo se s pojmom, kojeg u slobodnom prijevodu zovem *životni scenarij*. Taj pojam je mentalni koncept i reprezentacija očekivanih životnih događaja u kulturološki uvjetovanom vremenu tj. periodu života. Spajanjem antropologije, sociologije i psihologije opisuje se pojam scenarija. Scenarij je strukturirano kolektivno znanje koje utječe na način na koji mi razmišljamo o nekom događaju. To je niz događaja koji se pojavljuju u određenom redoslijedu, jedan nastavlja drugi te nam na taj način pružaju okvir događaja prema kojem lakše komuniciramo s drugima i prema tim događajima i očekivanjima se orijentiramo u svom životu. Možemo ga zamisliti kao prototip životnih događaja.² To utječe na način na koji gledamo i ocjenjujemo svoj život. Razumijevanje ovoga pojma bilo mi je bitno za moje istraživanje jer da bih došla do informacija koje sam tražila i dokumentirala, izdvojila sam - šivanje, ručni rad, kao bitnu i izdvojenu temu na temelju koje su se prizivala sjećanja i priče. To je dio, u slobodnom prijevodu, *individualnog životnog narativa*, koji je osoban i dio autobiografskog znanja nekog pojedinca, ono se mjeri na način da se pojedinca ispituje o točno određenim dijelovima i periodima života (Boyer, Wertsch, 2012.).

¹ Pascal Boyer, James V. Wertsch: Memory in mind and culture, str 156.

² Pascal Boyer, James V. Wertsch: Memory in mind and culture, str 170. - predstavljaju velike događaje u životu koji su društveno prihvaćeni kao bitni, primjerice završetak školovanja, prvi posao, vjenčanje, djeca, mirovina...

USMENA POVIJEST

Aktivni je proces dokumentiranja i arhiviranja u kojem se traže, snimaju i pohranjuju razgovori. Glavni princip je dijalog kroz izmjenu pitanja i odgovora o sadržaju koji se istražuje.³ Svatko sjećanja o nekom događaju pohranjuje na svoj način, i događaj opisuje iz svog pogleda. Tako je bilo zanimljivo slušati na koji način i s kojim emocijama se opisuju isti događaji iz različitih pogleda i situacija. Svaka osoba je iz svoje priče izvlačila detalje koji su za nju bili bitni i kako ih je ona doživjela. Zato sam ovu mogućnost da dokumentiram razgovor svih nas zajedno užasno cijenila jer sam dobila uvid u događaje i priče iz više kutova. Zanimljivo je kako ljudi često tijekom prepričavanja sjećanja i događaja, reevaluiraju iste događaje i ponovno ih ocjenjuju. Pojedinci tako mogu pričati nešto drugačije verzije istih priča s obzirom na stečeno iskustvo u sadašnjem vremenu, te s obzirom na novo shvaćanje i uvid, određene događaje mogu pričati s drugim pogledom i tumačenjem.

Sjećanje ponekad ovisi o pitanju koje je postavljeno. Način na koji je pitanje postavljeno i kontekst koji nudi, pokreće sjećanja i lakše smješta događaj u vrijeme (Ritchie, 2002.). Tijekom razgovora s tetom, mamom i bakom koristile smo se i crtanjem i vizualiziranjem predmeta ili detalja nekog događaja. Na ovaj način sjetile bi se novih pitanja koja su crteži potaknuli.

PRIČE POČETAKA / ŠIVANJE

"Šivanje seže daleko u našoj obitelji - roditelji su nam bili zanatlije, tata po tatinoj strani bio je šnajder pa je tako i baka bila mu priučena šnajderica. Tata po maminoj strani bio je šuster, a baka koja je kao i svaka žena koja je živjela na selu, sama sebi izrađivala svoje nošnje - karakterističnog bijelog veza. Za njih je to bila svakodnevnicica i normalna aktivnost - izrađivanje i ukrašavanje svojih nošnji." (teta)

Rad je započeo s razgovorom i dijeljenjem obiteljskih i pojedinačnih priča bake, mame i tete, na temu ručnog rada i vlastitih početaka šivanja. Odlučujem kako je ovo bitna tema u

³Donald A. Ritchie: Doing Oral History, str. 33.

povijesti naše obitelji te kroz razgovor pokušavam pronaći kada i kako je svaka od njih počela šivati te dokumentiram njihove odgovore. Dokumentirajući ove razgovore koji se baziraju na uspomenu i memoriji, arhiviram tako usmenu povijest obitelji.⁴

"Kako nisam završila školu morala sam se podučiti zanatu. Sa 16 ili 17 godina sam krenula kod šnajderice u selu na učenje. Ona je sve skrojila, a mi smo samo s mašinom spajale. Sa 18 sam došla u Zagreb iz Zlatar Bistrice i zaposlila se u Nadi Dimić. Tamo sam radila 32 godine.

Najviše sam šivala dječje štramplice, majice, potkošulje...

Radila sam na normu koju sam svakodnevno ispunila.

Puno strojeva, puno žena, bilo je vruće." (baka)

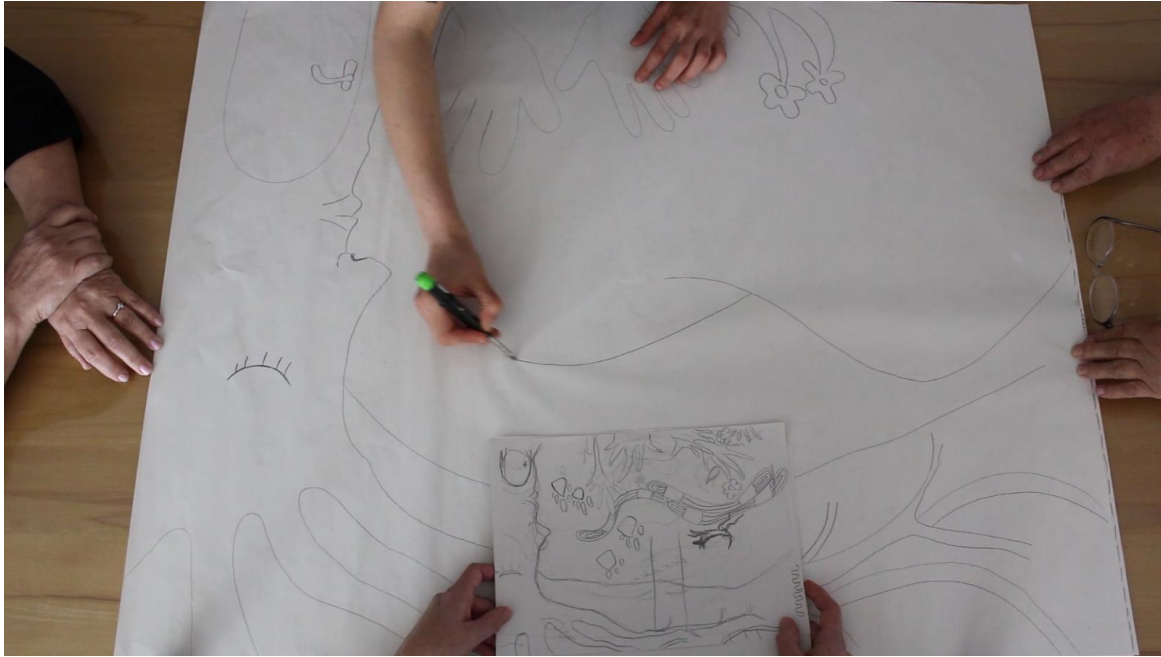
"Mama mi je sve šivala, posuđivala sam burde iz kojih bih vadila krojeve i davala mami da mi sašije. Gledala sam ju kako šiva i govorila pazi, pazi, pazi da je ravno. Jednom prilikom mi je rekla neka si sama probam nešto sašiti pa ću vidjeti kako je teško paziti da je ravno. Nedugo nakon toga, od svoje prve plaće kupila sam svoju mašinu - Višnju." (mama)

"Gledajući mamu kako kroji, kako reže i spaja tkanine na mašini, naučila sam samo gledajući šivati. Mama mi nikada nije pokazala kako se to radi, bojala se da kao i ona ne završim na normi, radeći u tvornici. Nije me htjela pustiti u taj posao.

Sa nepunih 18 godina sašila sam sestri kostim za vjenčanje.

Sjećam se kako smo skupljale krojeve iz Burdi koji bi posuđivale i pokušale čim više krojeva sačuvati jer nam je bilo skupo kupovati si novu odjeću, tako bismo si ju same šivale. Neke od tih krojeva imam još dan danas." (teta)

⁴ Oral history - usmena povijest - metoda prikupljanja uspomene i osobnih komentara pojedinaca o bitnim događajima iz povijesti. (D. A. Richie: Doing oral history)

ARHIVIRANJE SJEĆANJA

Zbog straha od zaborava, ali i lakše pohrane informacija i sjećanja, izdvajam najbitnije pojmove iz zajedničke priče i pretvaram ih u šivane objekte koji za svoju svrhu imaju upravo to - uhvatiti, zabilježiti, pohraniti događaj i mjesto u obliku sjećanja te slično kao što Proustov *Madeleine* vraća u točno jedno vrijeme i događaj, tako i ovi predmeti pomažu u oživljavanju jednog vremena i čuvaju ga od izbljeđivanja.

Šivane objekte (sjećanja) u izložbi pospremam u ladice koje svojom dimenzijom odgovaraju predmetu kojeg čuvaju:

ŠALICA

Dio je servisa koji mi je poklonila baka. Servis se sastoji od 6 šalica s tanjurićima i čajnikom. Bio je spremljen i čekao je dan moje udaje. Budući je to pitanje neizvjesno, dobila sam ga prilikom useljenja u svoj prvi stan.

Servis je nekad stajao u regalu kuće gdje su živjeli baka, i djed, mama i teta.

ŠKARE

Mamine krojačke škare. Jedan od najbitnijih alata prilikom šivanja. Mama ih je čuvala na posebnom mjestu za posebne komade koje bi šivala. Možda ih je čuvala od dohvata moje ruke, da ne bih rezala papir s njima.

KIA

Auto, Kia Pride, kojeg sam naslijedila i vozila, pripadao je mome djedu. Danas ga u pravoj veličini više nemam. Ostao je zabilježen u ovom obliku kao uspomena na zajedničke prijeđene kilometre.

PILIĆI

Bili su prve šivane igračke koje sam dobila od svoje tete. Transformirala sam ih kroz novi materijal pokušavajući zaključati sjećanje na djetinjstvo, koje sam provodila zajedno s bratom u kući djeda i bake u Kustošiji. U obliku mekog, dječjeg, opipljivog.

PAS

Švrćo, Miki, Tina, Teri, Stela i Mia, Dina, Rea, Asi, Ozzy, Rudi, Krešo

LUTKICA

Baka danas može šivati još samo jastuke i lutkice kao igračke za pse. Kako bih jednu lutkicu ja dobila od nje, morala sam joj reći da je za moje pse. Teško joj je shvatiti što će meni, sad odrasloj, jedna lutkica.

To pospremanje i čuvanje kroz pojam postojanja skrivenog prostora u vidu zamišljenog mjesta koje pomaže u spremanju i pohranjivanju sjećanja, pojmova i slika promatramo kroz objašnjenje Bachelarda koji govori kako slike pohranjujemo u prostore, u ladice, u ormare. Jača je imaginacija koja razlaže i kategorizira naše mišljenje i stvari po ladicama, što nam olakšava izvući neki pojam kada nam treba jer točno znamo gdje se nalazi. "... unutrašnjost garderobe je duboka, unutrašnjost garderobe također je intimni prostor. Prostor koji se ne otvara bilo kome..." (Bachelard, 1964).

Pamćenje i sposobnost pamćenja praćeno je kroz različita razdoblja, kroz knjigu "Umijeće pamćenja" nadovezujem se na Bachelarda i dolazim do pojma mnemotehnike. Svrha mnemotehnike je utisnuti u pamćenje niz mjesta koja će služiti za skladištenje informacija koje želimo zapamtiti kako bismo stvorili niz mjesta za pamćenje, u našem umu trebamo izgraditi prostranu kuću s mnogo soba. Informacije pritom možemo utisnuti u najrazličitija mjesta, od zgrade do najsitnijeg predmeta koji se nalazi zakopan duboko u njoj. U tako odabrana mjesta pohranjujemo slike kojima pokušavamo nešto zapamtiti jer čovjek shvaća preko slika koje su kopija materijalne stvari. Na isti način vizualizacijom bitnih elemenata i pojmova: predmeta te njihovom izradom, pokušavam kroz predmete oživjeti prošlost i

trenutke koje želim zapamtiti. Predmeti sami po sebi promatraču ne pričaju priču, no meni pobuđuju osjećaje, mirise, sjećanja koji se potom razvijaju u priču. Aristotel u tom smislu razlikuje pamćenje i reminiscenciju, a samo sjećanje opisuje kao obnavljanje prethodnog znanja. Prema njegovu mišljenju, pamćenje je proces usvajanja informacija, dok sjećanje oživljava već prisutna iskustva, osjećaje i uspomene. Aristotel također navodi i princip asocijacije u čijoj su osnovi prethodna iskustva kojima se stvaraju veze između različitih sadržaja (Yates, 2011.). Elementi se asocijativno povezuju po dodiru, sličnosti i kontrastu, postupcima koji pomažu u nastojanju da se pronađe ono čega se želimo sjetiti. Mentalnom reprezentacijom prošlih događaja prisjećamo se onoga što više nije prisutno, i to onda kada njihovu odsutnost želimo oživjeti, kada je želimo vraćenu.

Iz tog razloga koristim se analogijom ladica - pospremanja - brige kako u doslovnom tako i prenesenom smislu.

ŠIVANI OBJEKTI

"Višestruka funkcija objekta postoji nevezano uz njegovu namjenu. Sastoji se od apstraktnog i neopipljivog značenja, kao i onog funkcionalnog".⁵

Objekt je vizualna metafora, on pruža postojanost, vezan je uz fizičko mjesto, zove na interakciju osim samog promatranja i divljenja njegovoj vizualnoj percepciji.

Koliko dobro objekt prenosi svoje značenje ovisi o tome koliko dobro se originalna namjera prenijela u ideju. Osim samog rukotvorstva i uspješnosti izvedbe određenog ručnog rada, objekti nose u sebi i duh koji je u njih usadila ruka autora (Buszek, 2011.).

Kroz ručni rad prepoznaje se autorova vještina u izradi, koja se očituje u pristupu materijalu i odnosu prema materijalu. Vještina krasi ručni rad kao bitna komponenta.

Šivani objekti, objekti ručnog rada povezuju ljude metaforički i metafizički preko opipljivog i osjetilnog iskustva. U njima prepoznajemo različite identitete i slojeve značenja, one estetske i konceptualne. Takvi objekti stavljaju se pod jedan nazivnik *super objekta* koji je u knjizi, *Extra/Ordinary: Craft and Contemporary Art*, korišten kao okvir pomoću kojeg se uloga ručnog rada (*crafta*) može opisati (Buszek, 2011.). Na taj način šivani objekti u mom radu

⁵ Maria Elena Buszek, *Extra/Ordinary : Craft and Contemporary Art*, 2011., str.38

imaju slojeve značenja koja nadilaze prvotnu funkciju. Putem *super objekta*, ručni rad sagledava se kao zasebna djelatnost, jer ne proizvodi samo objekte za upotrebu i primjenu već objekte koji su izrasli i nadišli dizajn produkta. Objekt u ovom kontekstu katalizira brojne nepredvidive efekte u onome tko ga promatra. Povezuje nas s mislima, uspomenama, sjećanjima, povijesti, odnosima. Njegova forma početak je njegovog bivanja, a ne kraj koji nastupa izradom. Oni zahtijevaju participaciju publike kako bi bili u potpunosti realizirani. ⁶

BRIŽNOST - KAO NEODVOJIVI DIO ŽENE

Kroz ovu temu, autorica Noddings *brigu* raščlanjuje na prirodnu brigu i etičnu brigu. Prirodna briga bila bi ona koju majka osjeća prema svojem djetetu, dok bi etična briga bila svjesna predanost brinuti o nekome kroz sferu prirodne brige, za koje prvotno nemamo te osjećaje. Kroz ovaj rad pojam brige isprepliće se kroz nekoliko razina i zanimljiv je pojam s kojim sam ušla u ovaj rad. Da li je moguće previše brinuti? I otkud briga dolazi? Bila su to moja pitanja, odlučila sam da je briga sigurno nasljedna i da je ona u meni uvjetovana zbog odrastanja što u neposrednoj okolini doma i obitelji, što kroz svijet i portretiranje žena kao onih brižnijih. Odlučila sam biti ljuta, jer sam vidjela generacijsko ponavljanje te brige u vidu podređivanja muškarcu - mužu. Pomislila sam kako sam pronašla uzrok gdje mi se sve zapetljalo i pomislila da ću ljutnjom i revoltom riješiti sve, no, oduzimajući tu brigu iz mene, oduzimam i ono nematerijalno, nefizičko što sam naslijedila od svoje mame, a ona od svoje. Brišem vezu koju sam toliko istraživala i htjela dokučiti - odlučujem ju transformirati, pretvoriti u predmet u obliku heklanih zaštita od vrućeg posuđa. Briga, kako Noddings piše, dolazi u različitim oblicima, ona je vidljiva kroz:

- osobu koja brine o nekome
- osobu o kojoj se netko brine
- dinamiku između osobe koja brine o nekome, i o tom nekome o kojem osoba brine
- recipročnu razmjenu između osobe koja brine i osobe o kojoj se brine

⁶ Maria Elena Buszek, *Extra/Ordinary : Craft and Contemporary Art*, 2011., str. 84

Sfera brige protkana je tako kroz ovaj rad i provučena kroz nekoliko slojeva - briga jedna o drugoj, briga prema materijalu - predmetu, briga o radu jer je za nekoga je temelj i začetak svakog rada i izrađenog predmeta.

ŽENE I RUČNI RAD

Jednostavnim pokretom uzimanja igle i konca u ruke, pridružujemo se dugačkoj liniji žena koje su putem vezenja, koje se kroz određena razdoblja povijest smatralo samo hobijem, pričale svoju priču, davale svoje poglede na svijet. Svakim novim bodom koji se veze u svoj rad, direktno se sudjeluje u priči o ručnom radu i ženama, o povijesti i naraštajima prije, koji su vezenje prenosili na svoje potomkinje. Vez je bio sigurno mjesto iskaza svojih misli, sigurnosti unutar grupe zajedničkog rada i njegovanja ženstvenosti, kasnije je kao medij prenosio i političke izraze i stavove.

Iz iskustva obiteljske priče, ručni rad i šivanje nije se smatralo posebnim, već zanatom, poslom, znanjem koje olakšava svakodnevnicu. Smatralo se normalnim. Mama je mislila kako je *to* uobičajeno, imati u kući mašinu i da se ona kupuje i treba imati. Jasne razlike zanata i kreativnosti/umjetnosti ovime su bile postavljene, kao da se nisu mogle sastati u istome pojmu. Upravo putem ovog rada, pokušavam pronaći i istražiti poglede i razvoj pogleda na žensku umjetnost, ručni rad, povezati njih: baku, mamu, tetu, koje se nikada nisu smatrale umjetnicama - outsider umjetnicama i smjestiti ovu temu i ručni rad u kontekst suvremene umjetnosti. 7

Ženska umjetnost ne bi se trebala gledati kao odvojeni dio povijesti umjetnosti, već bi trebala biti dio nje. Griselda Pollock i Roszika Parker istražuju ženski, ženstveni stereotip u pisanju povijesti umjetnosti. Bitno je naglasiti da je povijest ženske umjetnosti neodvojiva od povijesti umjetnosti te da prvenstveno moramo krenuti od nje za daljnje razumijevanje. Pollock razlaže koje su sve različitosti i situacije utjecale upravo na postojanje takozvanog ženskog pogleda i koliko je on i zašto različiti od muškog. Različitosti su socijalne strukture koje postavljaju muškarce i žene asimetrično u odnosu s jezikom, socijalnom i ekonomskom moći, te u značenju. Ženski pogled bio je sveden na prostorije i prostore u kojem su boravile,

⁷ Outsider art - Termin koji se koristi prilikom opisivanja začudnih radova čiji su autori na margini društva ili nemaju doticaja sa umjetničkim obrazovanjem niti bi sebe nazivali umjetnicima (Maclagan, 2009.)

to su bile sobe za objed, sobe za crtanje, spavaće sobe, balkoni i verande te privatni vrtovi. Samim time oni su postajali mjesta prikazivanja koje su se pojavljivale u „ženskim“ slikama. Muški slikari označavali su teritorij svoga boravka i slobode svog kretanja na svojim slikama. To su primjerice bili barovi, kafići, iza pozornice, sva ona mjesta gdje žene nisu obitavale i gdje same po sebi nisu smjele zalaziti. Situacija s vezenjem je tako još nedostižnija. Žensko slikarstvo je tako obilježeno kao isto, homogeno žensko, ali je priznato kao umjetnost. No, kada žene vezu, pletu ili se bave ručnim radom, to nije viđeno kao umjetnost (Pollock, 1988.). Parker nastavlja kako bi se na vezenje kod žena gledalo samo kao na izraz ženstvenosti te da se vez smatrao zanatom a nikako oblikom umjetnosti. Podjela koja se dogodila između umjetnosti i obrta, smatrala je kako je umjetnost slikana bojom visoka umjetnost, dok je ona koja je upotrebljavala konac nejednake vrijednosti. No prava razlika nalazi se u odgovoru na pitanje tko veze i gdje to radi. U vremenu na koje se Parker referira, žene su vezle poglavito u svojim kućama, u svom prostoru. Zbog toga se razvila asocijacija između žena i vezenja, ručnog rada i ženstvenosti. Ali Parker vezenje odlučuje zvati umjetnošću jer je ono nedvojbeno kulturalna praksa, bavi se ikonografijom, stilom te društvenom funkcijom. Transformiraju se materijali koji daju smisao te cijeli niz značenja. Ali ženski stereotip, već spomenuta asocijacija žena i ručnog rada uzrokovao je da se navedeno predvidi, te vez stavi u ženski stereotip i opisuje kao dekorativno i delikatno, lijepo za vidjeti i ukrasiti prostor (Parker, 1984.). Iako promatranjem poze i okruženja osobe koja veze, u ovom slučaju žene, implicira da je žena u submisivnom položaju, pognutih ramena i glave - njen položaj također dijelom sugerira autonomiju te zadovoljstvo i koncentriranost u radu (Buszek, 2009.). Upravo promišljanjem o navedenom daje nam pravi uvid odnosa žene prema umjetnosti. Vezenje je ženama pružilo zadovoljstvo i moć, iako je uporno povezivano sa nemoći. Biti prisutan i uključen u rad značilo je biti u posebnom stanju svijesti prilikom kojeg su žene imale vremena promišljati o značenju, ali i iskazivati svoja mišljenja, stavove, što prije nisu imale prilike izgovarati javno. Uvidom u povijest u periodu višeg i srednjeg staleža, prikazana isprepletenosti veza i žena odaje nam puno o njihovom odnosu. Vez se koristio na neki način kao vid kontrole, putem kojeg su žene počele međusobno komunicirati i izražavati svoje osjećaje. To se s lakoćom spaja s periodom kada se ručni rad - craft koristio još dalje, za političke odgovore i stavove prilikom čega je bitno spomenuti Tracey Emin i njen pokret *Craftivism*. Iako u sebi ima riječ aktivizam, ona ga opisuje kao mirno prosvjedovanja svojim

idejama i prepuštanje procesu, izražavanje mišljenja putem vizuala i radnje, bez riječi, promovira ideju da je kreativnost aktivizam koji može biti katalizator za promjenu (Buszek, 2011.).

POSTAV IZLOŽBE: Četiri lica ručnog rada

Postav izložbe ostvaren je kroz nekoliko slojeva i svojim raslojavanjem uvodi u svoju priču.

Na vanjskim prozorima Galerije VN ispisane su rečenice:

Mašina imena Višnja, prva je mašina koju si je kupila moja mama od svoje prve plaće.

Mašina imena Ruža, prva je mašina koju si je kupila moja teta od svoje prve plaće.

Mašina Jadranka, prva je i jedina mašina koju si je kupila moja baka.

Ja svoju prvu mašinu još nisam kupila.

Ispisane rečenice uvode u priču i tematiku izložaka unutar galerije. Osim njih, na jednom prozoru postavljeni su jastuci uz rečenicu: "Baka sada još jedino šiva jastuke." kao posveta baki i njenim izrađenim predmetima.

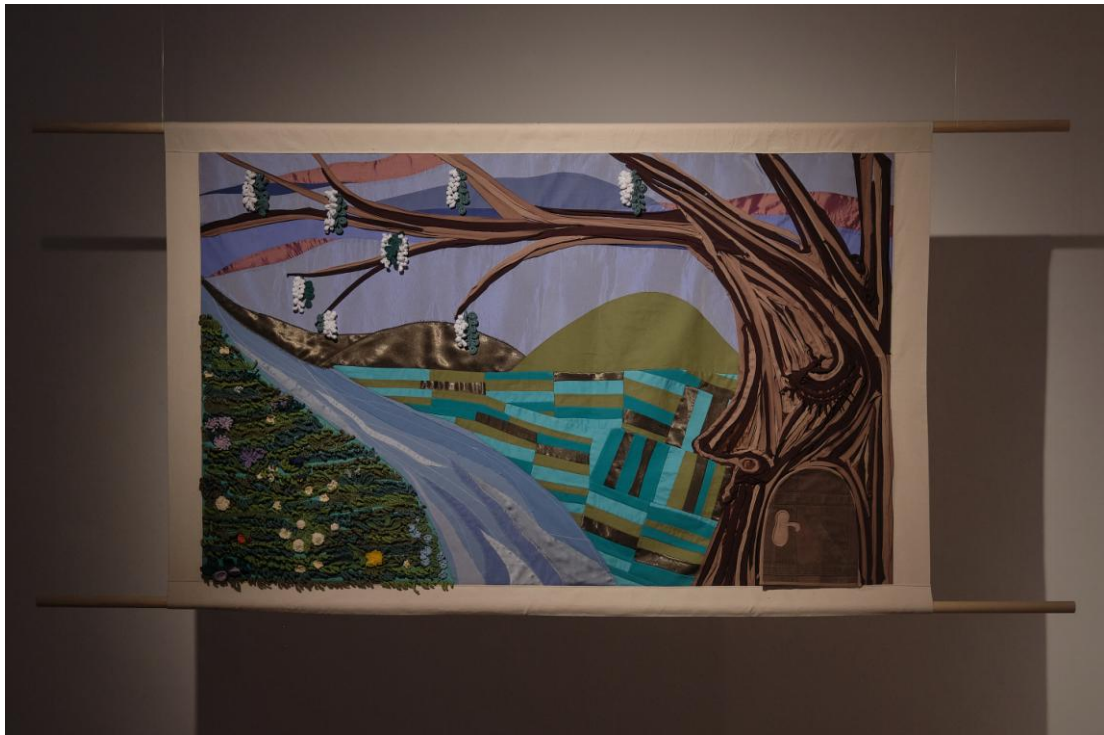
Ulaskom u galeriju, na prvi pogled postav je zaklonjen iza broja visećih heklanih krpica ranije u tekstu navedenih kao predmetima brige, prolaskom kroz njih korak vodi linija video rada koji prikazuje ruke u izradi ručnih radova - za mašinom, iglom i konce.

Nakon videa dolazi velika tapiserija, čija izrada je vidljiva i u segmentima videa. Tapiserija

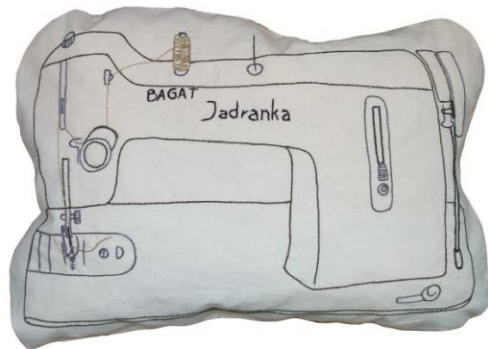
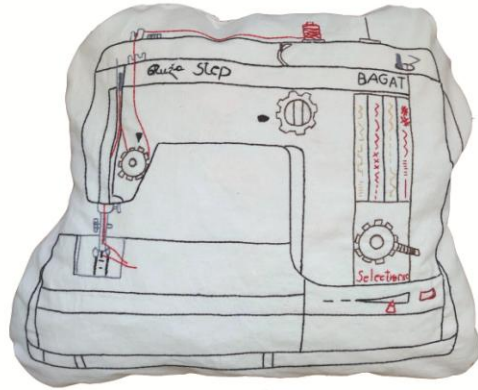
predstavlja vizuru jednog mjesta inspiriranog pitanjem kako nas sve četiri okupiti u jednoj slici. Tapiserija je izrađena kolažiranjem tkanine u sliku te spajanjem s heklanim dijelovima. Svaki detalj je promišljen i s pričom:

"Drvo kao simbol života, kao porodično stablo. To drvo simbolizira život koji se stalno rađa i umire s godišnjim dobima. Grane kao kosa simboliziraju ženstvenost. Heklana livada simbolizira sav ručni rad koji je dio obitelji - rad rukama, priroda, vrt. U brdima se skriva silueta žene. Potok, česti motiv goblena koje je izrađivao djed i konci koji su ostali od goblena upotrjebljavaju se u radu..." (teta)

Kao amblem i iz uvoda s vanjskih rečenica na prozoru, istaknute su šivane mašine - jastuci. Oprečni; jer odjednom predmet mašine postaje mekan i podatan. To je materijal s kojim sam htjela pristupiti toj temi i zapravo odnos svake od njih, pretvoriti u predmet. Ponosne na svoje mašine, ponosne na svoje ruke, njima je svaki njihov izbor i radnja normalna - a meni je posebna i htjela sam istaknuti koliko je sve čime se bave, kako razmišljaju i što rade, posebno. Izložba je tako omage jednoj obitelji, ručnom radu i njegovom mjestu u

suvremenoj umjetnosti, kao mjestu dijaloga i jedna običnost prikazana kao neobičnost jer to u svojoj biti i jest. Postalo je toliko normalno da se ponekad i zapravo prestanemo diviti.

PUT VEZA I RADA S GRUPOM

Potreba za zajedničkim radom i stvaranjem zajednice javila se još tijekom prvog lock downa uzrokovanog novo nastalom situacijom pandemije. Budući da sam prepoznala i smatram ručni rad dobrim za mentalno zdravlje i dobrobit pojedinca, pokrenula sam on-line grupu vezenja, koja se sastajala jednom tjedno i pokušala ponuditi jedno mjesto zajedništva i potpore u vremenu u kojem smo svi tražili načine kako se motivirati, pokrenuti i pronaći volju za kreativan rad. Nastao je participativni rad u obliku pačvorka (spojenih komada tkanine u jedan veliki) od svih koji su sudjelovali. Tako je stvoren predmet sjećanja u kojeg su izvezene misli i želje koje su se formirale zbog okolnosti u kojima smo se nalazili. Rad u grupi, u zajednici očituje se međusobnim dijeljenjem znanja informacija, kojim nadopunjujem svoje te ga potom širim i obogaćujem u obliku radova. Nastavno na ovu ideju i projekt, obrađena je i ova obiteljska tema, samo što su sudionice ujedno i autorice, ova izložba je i njihova izložba. Ručni rad i vezenje pomažu u fokusiranju radnje, pogotovo rada rukama koji pruža jedan oblik aktivne meditacije i bijega od svakodnevnih problema i vremena, istovremeno imamo potrebu opustiti se od stresa, ali i imati osjećaj korisnosti i kao da smo nešto napravili i postigli - u tom slučaju upravo vezenje spaja te dvije potrebe u jedan produkt i pruža zadovoljstvo onome tko se upusti u ovu radnju. Repetitivnost i ritmičnost pokreta prilikom vezenja stvara stanje zadovoljstva i fokusa, ono stvarno i mijenja kemiju mozga – hormon stresa manji je prilikom ručnog rada, objedinjuje istovremeno opuštanje i stvaranje. Prikazuje vezu između mozga, misli, pokreta ruku i osjećaja zadovoljstva.

"... ponos koji vidite u tom momentu kada netko cijeni to što ste vi radili svojim rukama je nešto što me uvijek potiče na stvaranje i da obične uporabne predmete pokušam uljepšati ili nešto što je obično pretvoriti u posebno. Potreba da se stvara ljepše, ugodnije i bolje okruženje svojim rukama. Ručni rad stvara veliko zadovoljstvo i smirenje. Period izrade je period kada se susretnete sa svojim mislima i idejama, strahovima, raznim životnim situacijama. Stvarajući rukama, uspijevate smiriti svoje uzburkane emocije." (teta)

"Ova knjiga je jednostavna kolekcija ideja koja ima za cilj potaknuti Vaše ideje, želimo da radite stvari na svoj način - napraviti nešto iz ničega je visoke inovativnosti jer potiče i razvija spontanost i originalnost, opušta od tenzija, otpetljava čvorove frustracije, daje Vam prekrasan osjećaj zadovoljstva i ostvarenja uspjeha. Zato usudite se eksperimentirati, improvizirati, uživajte u svakoj minuti i možda ćete otkriti da jednom kada krenete stvarati nešto iz ničega, otkrijete da se ne možete zaustaviti, ne možete i ne želite zaustaviti."⁸

⁸ Lucy Lippard: Making something from nothing, str. 98.

LITERATURA

Bachelard, Gaston: *The poetics of space*, Beacon Press, Boston, 1964.

Boyer, Pascal; Wertsch, James V.: *Memory in mind and culture*, Cambridge University Press, 2012.

Buszek, Maria Elena: *Extra Ordinary Craft and Contemporary Art*, London, 2011.

Frances, A. Yates: *Umijeće pamćenja*, naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2011.

George Perec: *Vrste Prostora*, Meandar, Biblioteka Psefzima, Zagreb, 2005.

Ingold, Tim. *Lines: A Brief History*, Routledge, London, 2007.

Lipard, Luccy: *Making something from nothing*, essay, 1978.

Maclagan, David: *Outsider Art*, Reaktion Books LTD, London, 2009.

Noddings, Nel: *Caring: a Feminine aproach to Ethics and Moral Education*, University of California Press 2013.

Pollock, Griselda: *Vision and difference; Feminism, Femininitiy and the Histories of Art*, New York, 1988.

Parker, Roszika: *The subversive stitch, Embroidery and the making of the Feminine*, London, 1996.

Ritchie, Donald. A.: *Doing oral history*, Oxford University Press, 2002.

Warner, Marina: *From the Beast to the Blonde*, London, 1994.